

Fulls de la **R**evista

Il·lustracions de Josep Perpinyà

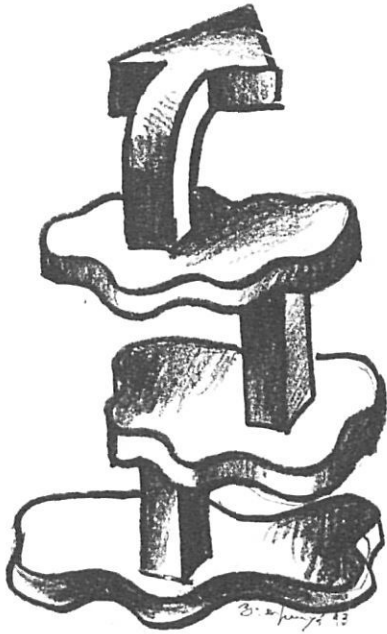
A la recerca de l'Andreu Febrer

Renato Parente

L'ambició –immens desafiament i atreviment– de traslladar a una altra llengua la *Divina Commedia* continua produint obres de gran vàlua. Cronològicament, les últimes són la versió en espanyol d'Àngel Crespo (Barcelona, 1973-77, 3 toms) i la francesa de Jacqueline Risset (Paris 1985-90, 3 toms). La cultura espanyola –com és sabut– ostenta una posició d'excel·lència en aquest camp, incloent-hi el sector català (memorable als anys 50, aquella tan reeixida de Josep Maria de Sagarra); en el pla cronològic, una doble manca, ja que, immediatament després del trasllat al llatí de fra Giovanni di Serravalle (1417), es realitzaven a Espanya les més antigues traduccions del text de Dante: en prosa castellana, el 1428, per Enríque de Villena, i l'any següent en ritmes catalans per mèrit d'Andreu Febrer.

Ja el fet de reproduir en versos una obra poètica era insòlit per l'època, però Andreu Febrer es va sotmetre a l'extraordinari *tour de force* de mantenir-se fidel al quadre mètric del model, cosa que constitueix un motiu més d'atenció per part dels crítics, encara avui; entre aquests, no són pocs els mèrits dels representants de la filologia italiana, en l'àmbit dels estudis catalans. Fou justament Anna Maria Gallina qui preparà una preciosa edició crítica (Bar-

Renato Parente és titular de la càtedra d'italià i llatí, ensenya actualment literatura italiana i llatina a les escoles superiors italianes a l'estranger i és al «Liceo Italiano di Barcellona» des del 1988.

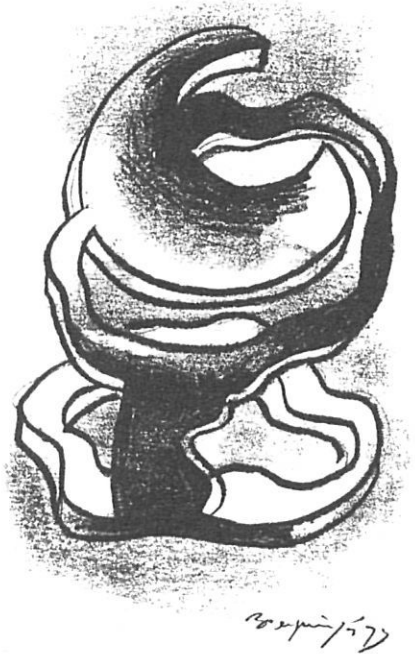
celona, 1974-88, 6 toms) d'aquella traducció, i tampoc no han deixat d'oferir contribucions significatives sobre Febrer traductor i poeta els nostres més apreciats catalanistes, G. E. Sansone i Giuseppe Tavani.

Sobre la base de les concepcions medievals tardanes de la traducció i tot conservant l'esquema mètric original, Febrer insistí en traslladar gairebé *verbum verbo* el text de Dante, amb una atenció constant a les equivalències del lèxic i de la sintaxi, utilitzant així no tan sols les congruències i els paral·lelismes de les dues llengües germanes, sinó també dilatant a desmesura les capacitats mimètiques de la llengua receptora, tot sotmetent-la a la força arravatadora del model. Aquesta obsessió mimètica constitueix el valor i el límit de l'operació de Febrer; cosa que no vol dir que ell tal vegada no sàpiga suscitar amb imatges inspirades un eco adequat de la poesia original.

Saben ben bé qui era Andreu Febrer? Gràcies a les profundes investigacions i als controls d'arxiu duts a terme per Martí de Riquer (del qual encara és fonamental l'edició crítica de les poesies de joventut de Febrer, Barcelona 1951, amb àmplia introducció i dens aparell de notes), les confusions i les boires dels crítics anteriors foren dissipades i molts fets definitivament assolits. *Tanmateix les certeses documentàries no han disminuït l'interès pel personatge, més aviat singular i fins i tot una mica inquietant, la biografia del qual s'inscriu –com molt bé diu Riquer– en el «tòpic renaixentista d'armes i lletres».*

Nascut a Vic pels volts de 1375, havent entrat molt jove com a escrivà a la cort de Martí I l'Humà. Febrer va escriure abans del final del segle versos d'estil artificiosos, refent temes i estils de la lírica trobadoresca –amb ecos freqüents d'Arnaut Daniel, Jaufré Rudel i del català Cerverí. L'any 1398 posà en perill la seva vida en participar en una expedició contra els sarraïns de Berberia, en la qual la flota catalana va ser arrasada per un terrible temporal. El 1407 el trobem a Sicília, cambrer de cort de Martí el Jove; en realitat tenia tasques d'inquisició i de policia, ja que va ser encarregat d'anar a veure Carles VI de França per obtenir l'empresonament i l'extradició d'Artal d'Aragó, exponent de l'oposició dels barons sicilians als dos Martins, que s'havia refugiat a París, i de fer-li confessar els

noms dels conjurats, fins i tot «per via de turment». Essent ja un dels més «eficients peons» (Riquer) de la intricada política catalana al nostre país, fidel i estimat servidor dels seus sobirans (els dos Martins, Ferran I Trastàmara, i finalment Alfons d'Aragó), va tenir diversos càrrecs. Fou castellà del castell Ursini a Catània, cavallerís i alutzir del rei Alfons i agent d'aquest en diverses missions, entre les quals una misteriosa missió diplomàtica a terres llunyanes («a parts ultramarins»), magistro portulano a Tràpani. I tampoc no fou aliè a alguna altra aventura de guerra, ja que participà –juntament amb la flor de la literatura catalana de la seva època recollida per Alfons (Ausias March, Jordi de Sant Jordi, Lluís de Vilarrassa)– a l'expedició del 1420 contra les ciutats de Sardenya i Còrsega, rebels a l'autoritat aragonesa. L'1 d'agost de 1429, com manifesta l'explicit del manuscrit, havent tornat a Barcelona potser en ocasió de la solemne entrada a la ciutat del rei Alfons i de la reina Maria, hi conclou la traducció de la *Commedia*. Morí abans del 1444, ja que en un document notarial d'aquest any a Palermo, el seu únic hereu, el fill Vincenzo Francesco –nat d'una tal Maria, probablement italiana– s'anomena com «filius honorabilis Andree Febrer, quondam, cathalani».

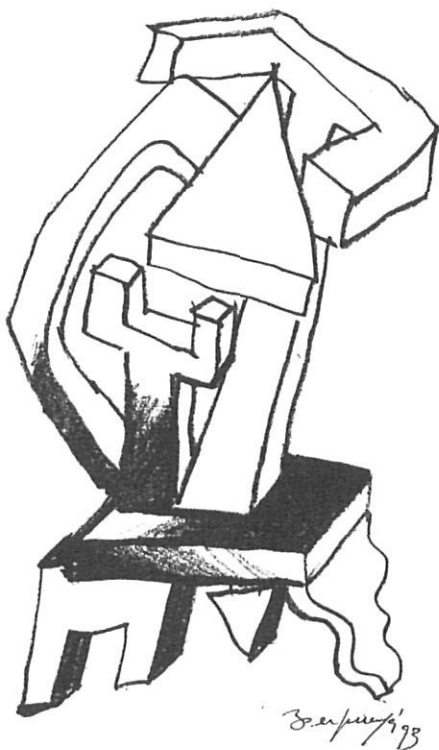
Així i poca cosa més diuen els papers d'arxiu i les altres fonts, totes elles escorcollades amb cura. Romanen a les fosques alguns trets de la vida de Febrer, així com tampoc no han quedat prou clars alguns càrrecs de palau que se li encomanaren, i arxivada com a secret d'estat la missió d'ultramar. A més, en el camp del desenvolupament artístic, no convenç el silenci perllongat entre les rimes juvenils i l'*exploit* de la traducció dantesca.

Per allò que les paperasses i el treball crític no diuen i –sobretot– allò que l'home Andreu Febrer ha viscut, sofert, gaudit i amat, pot intentar esbrinar-ho la poesia, per projectar-hi una llum càlida i suau.

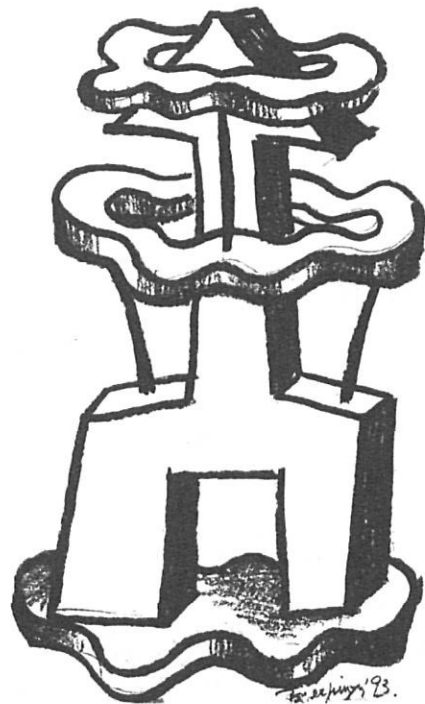
És aquesta l'operació intentada a *L'agent del rei* (Edicions Destino, Barcelona 1991) per Ma. Àngels Anglada, la qual, sobre la base d'una llarga convivència fantàstica amb el seu personatge, ha posat en escena, en pàgines eficaces per la penetració psicològica i pel rendiment narratiu, les diferents etapes de la vida de Febrer.

Valent-se de la seva experimentada «tècnica del contrapunt» (Àlex Broch), això és, alternant –com en aquest cas– documents autèntics amb apòcrifs, memòries d'època amb reconstruccions crítiques i filològiques, l'Anglada fa sortir un personatge de perfil rellevant i suggeridor, envoltat d'ambients i situacions recreats amb un gust preciós de gravat històric. De la mateixa ciutat de Febrer (la casa on va néixer el poeta va ser propietat durant moltes generacions de la família de la mare i l'autora hi va jugar de nena, entre aquelles parets i en aquell jardí), ja de temps atreta pel personatge, l'escriptora cerca amb tenacitat tot indici, tot rastre d'ell, sotmetent-lo a una estreta, filial i amorosa persecució. Amb l'arrencada d'aquest caràcter d'enquesta, l'Anglada simula una arquitectura de conte en primera persona, però tot seguit intercada a les memòries privades clares projeccions objectives i sàvies exploracions crítiques. Després el personatge serà seguit sobretot amb documents fingits –poesies, memorials, relacions– que aclareixen les dades d'arxiu i n'omplen els buits. Perseguit amb tanta de tenacitat i devoció: de les neiges d'antan de Vic a les dames beatrises de la joventut, a les gestes del cavallerís i a les tasques dures del comissari de justícia; a les converses amb el magnànim Alfons i els humanistes de palau; en les vicissituds de l'amor feliç amb la Clara (ajudada per l'algutzir, després d'una complicada vicissitud familiar); a les delicades i importants missions diplomàtiques (a Venècia, al Caire, a Tesalònica, al país dels turcs torgamins); en les nits d'insomni de la *dura feina de traductor...*; *Andreu finalment, tornant de la missió que potser és l'última, obre enterament la seva ànima en un apassionat i líric resum de la seva vida.*

El joc entre ficció i realitat és el fonament de tota obra literària: i més en novel·les que, com aquesta de l'Anglada, només a primer cop d'ull poden passar per històriques. Més d'un escriptor català dels últims temps s'ha interessat a revisar el passat històric del seu país, i es tracta d'una revisió que en ells encara té el gust romàntic de recerca de les arrels de tot un poble. L'Anglada també té interessos històrics, com ja es veia en la prova

novel·lística del començament; però en les seves novel·les la història és més que res un esquema, s'hi troba com a horitzó de referència. Allò que de debò importa a l'Anglada és la construcció d'una atmosfera, dins la qual reconstrueix un personatge. Més que de novel·la històrica, es podria parlar d'ella com de «novel·la cultural»; i en el cas de *L'agent del rei*, d'aquell tipus privilegiat de cultura –congruent al personatge dibuixat i a l'ideal de l'època evocada, entre la tardor de l'edat mitjana i les primeres flors de l'humanisme– que és la cultura literària i poètica. La cort d'Alfons el Magnànim, on Febrer va ser durant més temps funcionari, fou –com tothom sap– poblada i il·lustrada per

literats i humanistes. Clara, la noble siciliana esposa seva és, a la ficció de l'Anglada, una poetessa a la qual es presten versos de Gaspara Stampa i de Veronica Franco. El seu manuscrit de *Rime e notizie* conté els «versos italians» d'Andreu que, per claredat de conceptes i d'estil, omplen l'esquerra entre les seves composicions de joventut i l'«alt treball» de la traducció de la *Commedia*. (En l'exemplificació de les suposades rimes italianes d'Andreu es manifesta als més refinats nivells l'habilitat falsificatòria de l'Anglada, mentre no pot convèncer l'atribució a Clara de dos poemes que porten el segell del petrarquisme cinquecentesco).

Tanmateix la memòria cultural, encara que tan feixuga, no ofega l'escriptura de l'Anglada, la qual quan es deixa portar pel geni creador avança amb pàgines de càlida i madura bellesa. Ella té el do de la sensació. Veu uns colors, escolta una música, sent un perfum, i d'aquestes sensacions brolla una història, surten línies d'una novel·la. Així, amb poques pinzellades, ens endinsem en una atmosfera, raptats per una trama construïda amb saviesa.

S'ha de llegir el primer capítol, *El tapís de Càller*, fins i tot només les primeres ratlles. O bé, endinsant-se més en la novel·la, l'*Intermezzo* venecià, tan curull dels tons de llum sobre l'aigua i sobre el marbre, i de llunyanes melodies; o els colors, les aromes, els efluis de l'Orient, a les aventures d'ultramar de l'Andreu.

Els tapissos de Càller –ho diu la mateixa autora a la nota final de la novel·la– en realitat no existeixen. Però apareixen completament versemblants gràcies a una escriptura capaç de donar figura, relleu i vida a les suggestions de la sensibilitat i de la cultura.